

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

**FILOLOGIK TADQIQOTLARNING
YANGI BOSQICHI:
ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA
ISTIQBOLLAR**

III XALQARO ILMIIY-AMALIIY ANJUMAN MATERIALLARI

2025-yil, 21-OKTABR

BUXORO – 2025

ANJUMAN DASTURIY QO'MITASI

1. B.B. Ma'murov – Buxoro davlat pedagogika instituti rektori, rais;
2. Z.M. Muqimov – Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, rais muovini;
3. G.R. Akramova – Ilmiy – tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, a'zo;
4. X.A. Xaitov – Tillar fakulteti dekani, a'zo;
6. U.S.Amonov – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, a'zo;
7. D.B.Axmedova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, a'zo;
8. G.B.Rustamova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
9. G.R.Mirxanova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
10. R.A.Saidova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, a'zo;
11. Y.U.Nurova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
12. Sh.Sh.Nizomova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
13. N.H.Hojiyeva – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
14. M.U.Usmonova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini katta o'qituvchisi, a'zo;
15. N.A.Bafoyeva – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
16. N.O. Avazova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
17. S.T. Latipova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo

ILMIY ANJUMANNING TASHKILY QO'MITASI

1. M.M. Bafayev – O'quv ishlari bo'yicha prorektor, rais;
2. M.L. Umedjanova – Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektor, rais muovini;
3. U.S. Amonov – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, a'zo;
4. F.R.Rustamov – Tillar fakulteti Yoshlar bilan ishlash bo'yicha dekan o'rinbosari
5. L.F. Sharipova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, a'zo;
6. M.Y. Ro'ziyeva – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, a'zo;
7. Sh.M. Istamova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
8. M.B. Sharipova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
9. G.B. Rustamova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
10. R.R. Xalilova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
11. M.U. Usmonova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini katta o'qituvchisi, a'zo;
12. F.K. Nurova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini katta o'qituvchisi, a'zo;
13. N.N. Mirjonov – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
14. M.Y. Latifova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
15. M.A. Tilavova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
16. M.V. Jabborova – O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo.

To'plam O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 27-dekabrda "2025-yilda o'tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida"gi 496-sonli buyrug'i rejasida belgilangan tadbirlarning bajarilishini ta'minlash maqsadida Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Buxoro davlat pedagogika institutida o'tkazilgan "Filologik tadqiqotlarning yangi bosqichi: zamonaviy tendensiyalar va istiqbollar" mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari asosida tuzildi.

Mas'ul muharrir:

G.B. Rustamova - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Taqrizchilar:

D.S. O'rayeva - filologiya fanlari doktori, professor

F.S. Safarova - filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

JADID SHE'RIYATIDA "YO'L" RAMZIY OBRAZINING BADIY IFODASI

Ismatova Mohigul To'yevna,

Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

ismatovamoxigul@gmail.com

Annotatsiya. O'zbek adabiyotida qo'llangan ramziy obrazlar mifologiya, folklor va yozma adabiyotda o'ziga xos badiiy talqin qilingan. Jadid she'riyatida mazkur obrazga yuklangan ma'no yanada kengayganligini ko'rishimiz mumkin. Cho'lpon, Fitrat o'zbek she'riyatida simvolist shoir sifatida alohida mavqega ega ijodkorlar. Ularning she'rlarida ijtimoiy tushunchalarning ramziylashtirilishi yaqqol ko'zga tashlanadi. Mazkur maqolada jadid she'riyatida "yo'l" ramziy obrazi orqali badiiy talqin qilingan ijtimoiy-siyosiy muammolarning ifodasi hamda shoirlar mahoratiga baho berilgan.

Kalit so'zlar. Ramz, folklor, mifologiya, mumtoz, Navoiy, farishta yo'l, gul, istiqlol, mustamlaka, tong.

XX asrning boshlarida shakllangan "jadid adabiyoti" o'zbek adabiyotining tarkibiy qismi sifatida shakllandi. Jadid adabiyoti o'zbek adabiyoti tarixida yangi davrni boshlab berganligi ko'pgina tadqiqotlarda asoslab berilgan. Jadid adabiyotida she'riyatida, birinchi navbatda, simvolizmga e'tibor kuchaydi. Albatta, bu bir necha muhim omillarga bog'liq:

Birinchidan, jadid shoirlari o'zbek xalqining o'tmishi, madaniyati va qadriyatlarini qayta tiklashga intildilar. Simvolizm milliy ruhni ifodalashda yangicha usullarni olib keldi.

Ikkinchidan, simvolizmning an'anaviy she'riyatdan farqi yangi shakllar va obrazlarni izlash imkonini beradi.

Uchinchidan, tabiat unsurlari simvolik ma'noda ishlatilganligi, bu esa ijodkorlarga o'z his-tuyg'ularini tasvirlash va ifoda etishda yordam berdi.

Demak, XX asrning boshlaridagi siyosiy va ijtimoiy o'zgarishlar jadid mualliflarini yangicha fikrlash usullarini izlashga majbur qildi. Simvolizm esa ularga o'z ijodiy fikrlarini ramzlar orqali ifodalash imkonini berdi.

Jadid she'riyati o'zbek mumtoz adabiyoti hamda jahon adabiyotining asrlar davomida shakllangan an'alaridan unumli foydalandi. Biroq bu davr she'riyati o'ziga xos xususiyatlari, ko'lami va obrazlar tizimi bilan yangi davr she'riyatining xususiyatlarini o'zida aks ettirdi. Shu bois, jadid she'riyati o'zining ramziylik xususiyatlari bilan an'anaviy she'riyatdan farqlanadi. Ramziylik jadid shoirlarining ijodida muhim rol o'ynagan bo'lib, ular an'anaviy obrazlar va simvollarni yangi kontekstda qayta ishladilar.

Ta'kidlash kerakki, an'ana keng ma'noda davomiylik va yaxlitlikni o'z ichiga olgan tushunchadir. Davomiylik va yaxlitlik adabiyot nuqtayi nazaridan o'tmishda yaratilgan adabiyotning tarixiylikni anglash demakdir. Bu, shubhasiz, shaklning tarixiylik. Chunki an'ana adabiyot ichida faqat shakldagi davomiylik va yaxlitlikni ko'rsatsa, mazmun ijtimoiy sharoitga qarab o'zgarib boradi. Adabiyot milliy til orqali hosil qilingan ikki darajali tuzilmadir: to'g'ridan-to'g'ri ma'no (denotatsiya) va konnotatsiya darajasi.

Xalq og'zaki ijodi va o'zbek mumtoz she'riyatining o'lmas an'alaridan oziqlangan jadid she'riyati davrning ijtimoiy-siyosiy masalalarini badiiy talqin qilishda mazkur manbalardan unumli foydalandi. "Jadid adabiyoti – an'ana va yangilik kesishgan chorrahada maydonga kelgan adabiyotdir... eskilik va yangilik aynan jadid adiblari ijodida – she'riyatda ro'baro' keldi". [1]

Jadid adabiyotining mumtoz sarchashlardan oziqlanishi bilan bog'liq qator ishlar adabiyotshunosligimizda amalga oshirilgan. Jumladan, M. Tojiboevaning "Jadid adiblari ijodida mumtoz adabiyot an'analari" nomli yirik tadqiqotida o'zbek mumtoz adabiyotida faol qo'llanilgan janr, uslub, timsol, vazn va qofiya xususiyatlarining yangi o'zbek adabiyotidagi ifodasi masalasi o'rganilgan. Albatta, biz adabiyotshunosligimizda amalga oshirilgan mazkur

tadqiqotlarga tayangan holda jadid she'riyatida ijtimoiy-siyosiy muammolarning badiiy talqinida ramziylikning ifodasida folklor va mumtoz adabiyotning o'rni masalasini e'tibor qaratmoqchimiz.

Jadid she'riyatida ko'p qo'llangan ramziy obrazlardan biri "yo'l"dir. Xalq ertaklarida yo'l ramzi, odatda, insonning hayotidagi tanlovi va maqsadlarini ifodalaydi va shu bilan birga yo'l kutilgan va kutilmagan oqibatlarga olib keladi. Yo'l ramzi, shunchaki, yo'l emas, balki hayotdagi maqsadlarga erishish uchun kurashishni ifodalaydi. Yo'l to'siqlar, muammolar va ularni yengish jarayoniga ishora ma'nosida ham qo'llaniladi

Mumtoz o'zbek adabiyotida, xususan, ulug' shoir Alisher Navoiy she'riyatida ham "yo'l" ramziy obrazi ko'p qo'llangan. Albatta, bu obraz orqali hosil qilingan ramziy ma'nolar ko'pincha tasavvuf ta'limotiga aloqador. Jumladan, mayxona yo'li, fano yo'li, faqr yo'li, adam yo'li kabi qator birikmalar ramziy-timsoliy ma'noda qo'llanganligini ko'rishimiz mumkin. Adabiyotshunosligimizda "Xamsa" tarkibidagi dostonlarda ham "yo'l xronotopi" maxsus tadqiqot ob'ekti sifatida o'rganilgan.

Erur maqsad yiroq, vodiy uzun, tun tiyra, yo'l bo'rtoq

Bu yo'lda salb etib o'z luk yukin, o'zni sabukbor et.

Solik maqsadga erishishni istaydi. Va buning uchun mashaqqatli yo'lni bosib o'tishi kerak. Solik bu yo'lni "sabukbor" bosib o'tishi uchun esa "o'zlik yuki"dan qutulmog'i lozim. Yo'l – insoning ma'naviy sayri, Ilohni anglash yo'li, Haqiqat sirlaridan voqif bo'lishi yo'lidir. Shuning uchun ham shoir uning mashaqqatlaridan solikni ogohlantiradi.

Cho'lponning "Ulug' yo'lda" she'rida ham lirik qahramon ulug' maqsad sari yo'lga o'tlangan. Uning maqsadi "Sharqning eski chigalini yechish"dan iborat. Buning uchun "beliga kamarlar mahkam qilib bog'langan" yo'lovchining maqsadi aniq, parvozi baland. Shuning uchun u "qushlar yanglig' qanot qoqishni" istaydi:

Yo'limizda cho'llar, suvlar, dengizlar,

Bosuvchisin tanib bo'lmaslik izlar.

Shul izlarni bosib, dengizlar kechib,

Buyuk amal bilan boramiz bizlar.

Cho'lponning she'riyatida yo'l va yo'lovchi obrazlari erk va mustaqillik g'oyalari bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu obrazlar xalqning kurashi, kelajakka bo'lgan umidlarini ifodalaydi. Shoir o'z ijodi orqali, millatning mustaqillikka bo'lgan intilishini chuqur va ta'sirli tarzda aks ettiradi. Buni "Yurt yo'li" nomli she'rida ham kuzatishimiz mumkin. Shoir she'rda "Uzoq yo'lning yo'lchisimen, boramen// Istagimni bu yo'llardan olamen! tarzidagi iqrorlarida ham uning ulug' niyatlarga, ya'ni yurt mustaqilligiga erishishning "og'ir yo'llar"i haqidagi fikrlari badiiy talqin qilingan.

Uzoq... og'ir yo'lga chiqqan yo'lchimen,

Bu yo'llarda qilog'uzim yulduzdir.

Men yurtimning pok istakli kuchimen,

U yulduzning tugalishi kunduzdir.

Tomirlarim olov kabi qaynagan,

Qonlarini kechmishlardan olmishdir.

Bilagimda irg'ib, chopib o'ynagan,

Unutmakim, oyoqlaring tolmishdir.

Uzoq yo'lning yo'lchisimen, boramen,

Istagimni bu yo'llardan olamen!..

Cho'lponshu millat farzandi sifatida o'z xalqi orzulari va umidlarini bir yo'lchi sifatida kuylagan. Yo'lchi – o'z xalqining erkinligi, mustaqilligi uchun kurashish maqsadi bilan qo'rqmay yo'lga chiqqan. Chunki u o'z "yurtining pok istakli kuchi"ga ishonadi.

Jadidchilik harakati va adabiyotining yetakchi vakili bo'lgan Abdurauf Fitrat she'rlarida ham "yo'l" tushunchasi ijtimoiy-siyosiy voqelikning ramziy-timsoliy qiyofasini

chizishni maqsad qilgan. Jumladan, “O’qituvchilar yurtig’a” nomli she’rida “to’g’ri yo’l”, “haq yo’li” kabi birikmalar ham ramziy ma’no tashigan.

Biz erurmiz elning insonlik qonin qaynatg’uchi,
Turk arslonin o’rinsiz uyqudan uyg’otg’uchi.
Ma’rifat bayrog’i ostig’a yig’ildik barchamiz,
Kim, bizi otganlarga haq yo’llarin ko’rsatkuchi...

Shoir she’rning har bir misrasida o’ziga xos ta’riflar va ifodalardan foydalanib, “to’g’ri yo’l”, “haq yo’li”ni topishning yagona vositasi ilm –ma’rifat deya ta’kidlaydi. “Turk arslonini uyqudan uyg’otish” xalqni o’zligini tanitish va anglatish, milliy qadriyatlarni asrab-avaylashi uchun kerak bo’lgan harakatga ishoradir. “Haq yo’l” – adolat va haqiqat yo’li bo’lib, bu yo’ldan borish, xalqning taraqqiyoti uchun muhim ekanini ko’rsatadi.

Umuman olganda, jadidlar adabiyotga faqatgina san’at emas, balki ijtimoiy o’zgarishlarning vositasi, jamiyatdagi muammolarni “ko’tarish” va ularni hal qilishga ko’mak beruvchi omil sifatida qaradilar. Bu davrda adabiyoti realizm printsiplariga asoslangan namunalar bilan birga, hayotning asl holatini va insonlarning haqiqiy his-tuyg’ularini real aks ettirishga intildi. Jadid she’riyati ta’sirida o’zbek adabiyotida an’anaviy obrazlar yangi ma’nolar bilan boyitildi, ularning mazmuni zamon talablariga moslashtirildi, shu bilan birga yangi obrazlar va ramzlarning paydo bo’lishi jadid adabiyotining rang-barangligi va hayotiyligini ta’minladi.

Jadid adabiyoti Ramzlar paydo bo’lishi, tarqalishi va umumiylik kasb etishi orqali jamiyatning madaniy va ma’naviy hayotida muhim o’rin tutadigan asarlar yaratib berdi.

Jadid she’riyatida ramziylikning murakkab sintez sifatida namoyon bo’lganligini ko’rish mumkin. Bu davrda ramziylik xalq og’zaki ijodi hamda diniy-irfoniy manbalar asosida shakllandi. Mumtoz she’riyatning timsollar tizimi jadid adabiyotida ham mafkuraviy, ijtimoiy-siyosiy nuqtayi nazaridan yangi ma’no kasb eta boshladi. Ramziy timsollar real hayotning, ijtimoiy tuzum voqealari bilan bog’lanadi. Bu esa jadid she’riyatining o’ziga xos jihati sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Afoqova N. O’zbek jadid adabiyotida she’riy shakllar taraqqiyoti tamoyillari. Filol.fan. d-ri...diss. – T., 2006. – B. 9.
2. Mingboyeva D. Timsollar tilsimi. –T.: Yangi asr avlodi. 2007.
3. Cho’lpon. Yana oldim sozimni. -Toshkent: Adabiyot va san’at, 1991.
4. Quronov D. Cho’lpon hayoti va ijodiy merosi. T.: O’qituvchi, 1997.
5. Quronov D. Cho’lpon nasri poetikasi. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati.T.: – 2004.
6. Eshonqulov H. Samovot – ishq mahzari. Istiqlol davri navoiyshunosligi. XXX jildlik. XXIII jild –T.: “Tamaddun”, 2021.
7. Qosimov B., Yusupov Sh., Dolimov U., Rizayev Sh, Ahmedov S. Milliy uyg’onish davri o’zbek adabiyoti. Oliy o’quv yurtlarining filologiya fakultetlari uchun darslik. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004.